

Beslutningsgrunnlag for kulturmarkseng

Bakgrunnsinformasjon

Kulturmarkseng er gras- og urtedominert mark med begrenset forekomst av busker og trær, ofte formet gjennom landbruksaktiviteter som slått og beite. Kulturmarkseng er i liten grad påvirket av gjødsling, jordbearbeiding eller sprøyting, og god tilstand sikres gjennom beite og/eller slått med moderat intensitet.

Kulturmarkseng er vidt definert og inkluderer både beite- og slåttemark både med og uten innslag av trær. Naturtypens tilstand vil være avhengig av hvilken bruk som har preget arealet, hvor ofte og hvor intensivt den brukes. Typen finnes over hele landet på mark med ulik fuktighet (fra veldrenert/tørr til fuktmark) og kalkinnhold (fra kalkrik til fattig mark). Alle grunntyper under hovedtype T32 jamfør Natur i Norge (NiN) inngår i kulturmarkseng. Hovedtype T32 avgrenses likt også i NiN2, men er gitt nytt navn *seminaturlig eng*. Seminaturlig eng med slåttepreg inngår i utvalgt naturtype slåttemark, som ble vedtatt i 2011 og følges opp gjennom en nasjonal handlingsplan.

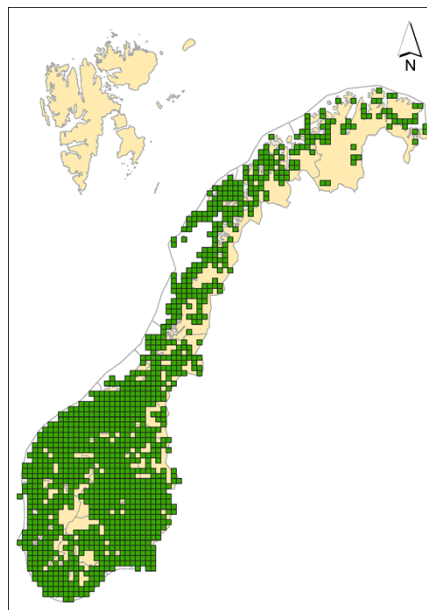
Det utmarksbaserte norske landbruket der beite (og slått, vedhogst) var/er en viktig arealbruk i utmark, skiller seg fra landbrukspraksisen i mange andre europeiske land inkludert Sverige og Danmark der intensiv innmarkdrift har dominert arealbruken. Det er derfor grunn til å tro at Norge har en større andel lokaliteter/arealer med kulturmarkseng enn mange andre Europeiske land.

Status

Naturtypen kulturmarkseng har status sårbar (VU) i Norsk rødliste for naturtyper 2011. Dette videreføres for tilsvarende hovedtype seminaturlig eng i ny rødliste 2018.

Et stort antall lokaliteter med kulturmarkseng er kartlagt og vist i Naturbase som naturbeitemark, hagemark og slåttemark, og de senere år er kartleggingsstatus supplert gjennom kartlegging av seminaturlig eng, jfr NiN2. Lokalitetene forekommer over hele landet, og alle fylker og de fleste kommuner er representert. Den store utbredelsen av kulturmarkseng, og den vide definisjonen av en naturtype som kan endre naturtilstand over få år, gjør imidlertid kartleggingen krevende. Kunnskapen om antall og utbredelse av kulturmarkseng i Norge basert på data i Naturbase og NiN-kartlegging er derfor fortsatt usikker med hensyn til kartleggingsgrunnlag og naturtypens tilstand. Eksisterende datagrunnlag viser et tyngdepunkt i nemoral (33 %) og boreonemoral vegetasjonssone (34 %). Til sammenligning har nordboreal og alpin vegetasjonssone, der seterbruket har hatt sin hovedutbredelse, bare henholdsvis 5% og 1 % av lokalitetene. Kartleggingen av kulturmarkseng er klart underrepresentert i disse vegetasjonsregionene på tross av initiativ som nasjonal registrering av kulturlandskap og kartlegging av biologisk mangfold i kommunene. Generelt er lite av naturtypen i nordboreal og alpin sone kartlagt NiN eller lagt inn i Naturbase. Også i mange lavtliggende områder er kartleggingen ufullstendig.

2411 av 8895 lokaliteter er slåttemark. Det er uvisst i hvor mange slåttene har opphørt. Mange lokaliteter skjøttes gjennom skjøtselsavtaler. Tall fra Miljødirektoratet 2016 angir at 600 lokaliteter slåtteeng (minimum 4000 da) ble skjøttet i 2016. Gjennom landbrukets tilskuddsordninger skjøttes ca 2.400 dekar slåttemark årlig gjennom målretta tilskudd til utvalgt naturtype slåttemark (2300 daa i 2017, 2400 daa i 2016, 2200 daa i 2015). Gjennom landbrukstilskudd til «skjøtsel av biologisk verdifulle arealer» skjøttes ytterligere 26.000 daa med beitedyr (2017, 250 søkere) og 1200 daa gjennom slått (2017, 49 søkere), i de fleste tilfeller arealer av kulturmarkseng/semi-naturlig eng.

Naturtypens reelle areal	975 115 daa
Antall forekomster NiN	11261
Antall forekomster Naturbase	8895

Påvirkningsfaktorer

Artsdatabankens liste over påvirkningsfaktorer er benyttet. Følgende påvirkningsfaktorer er viktige for naturtypen:

	Påvirkningsfaktor	Utdypende beskrivelse	Tidsrom	Omfang	Styrke
Påvirkningsfaktor 1	Opphørt/reduert drift > Beite	Opphør av beite er et problem i noen regioner, for eksempel Vest-Norge. Overbeite kan også være et problem i enkelte områder.	Pågående	Langsom, men signifikant, reduksjon (< 20% over 10 år)	Minoriteten av forekomstareal et påvirkes (<50%)
Påvirkningsfaktor 2	Utbygging/utvinning	Utbygging (bolig, næring, vei etc.) er antatt å være et problem spesielt i bynære områder	Pågående	Langsom, men signifikant, reduksjon (< 20% over 10 år)	Minoriteten av forekomstareal et påvirkes (<50%)
Påvirkningsfaktor 3*	Opphørt/reduert drift > Slått	Opphør av regelmessig slått	Pågående	Ukjent	Ukjent
Påvirkningsfaktor 4*	Jordbruk > Andre	Tilførsel av gjødsel (N, P, mineralgjødsel, husdyrgjødsel) til næringsfattige kulturmarksenger endrer artssammensetning	Pågående	Ukjent	Ukjent
Påvirkningsfaktor 5*	Opphørt/reduert drift > Vedhogst	Redusert vedhogst, spesielt på beitemark som har spredt tresetting, gir i mange tilfeller gjengroing med busker og trær	Pågående	Ukjent	Ukjent
Påvirkningsfaktor 6	Oppdyrking	Oppdyrking, ofte for å kompensere driftsmessig for tap av annen dyrka mark, innebærer intensivering og overgang til annen arealkategori	Pågående	Langsom, men signifikant, reduksjon (< 20% over 10 år)	Minoriteten av forekomstareal et påvirkes (<50%)
Påvirkningsfaktor 7	Skogreising/træplantasjer	Skogreising/treplanting på mer marginale beitemarker	Pågående	Langsom, men signifikant, reduksjon (< 20% over 10 år)	Minoriteten av forekomstareal et påvirkes (<50%)
Påvirkningsfaktor 8	Opphørt/reduert drift	Redusert drift/opphør av drift reduserer tilstanden av kulturmarkseng over hele landet	Pågående	Rask reduksjon i forekomstareal (> 20% over 10 år)	Hele forekomstareal et påvirkes (>90%)

*Påvirkningsfaktoren er ny i rødliste for 2018 i forhold til forrige rødlistevurdering.

Mål og nullalternativ

Målet for naturtypen er å gå ned én rødlistekategori på Norsk rødliste for naturtyper i 2035, noe som tilsvarer nær truet (NT). For å nå målet må følgende delmål oppfylles:

Mål for naturtypen	Naturtypeegenskap	Målsetting per 2035 (hva må til)	Nullalternativ per 2035
Delmål 1	Forekomstareal	Reduksjon i forekomstareal 15% - 30%	Reduksjon i forekomstareal 30% - 50% i perioden 1985 - 2035.
Delmål 2	Økologisk tilstand	Tilstandsreduksjon 15% - 30% knyttet til redusert beitebruk, slått, vedhogst, samt økt tilførsel av gjødsel	Tilstandsreduksjon 30- 50% i perioden 1985 - 2035

Kunnskapshull

Det er ikke foreslått prosjekter som vil dekke kunnskapshull for naturtypen, ut over eventuelle prosjekter om kunnskapsinnhenting som er knyttet til tiltak.

Tiltak

For å nå delmålene vil følgende tiltak bidra i positiv retning. Tiltakene er beskrevet og nåverdien av tiltakskostnader er beregnet for perioden fra tiltakene antas igangsatt (2019) og fram til 2035.

Tiltak	Navn	Beskrivelse	Påvirkningsfaktor	Varighet av tiltak	Nåverdi av tiltakskostnad
Tiltak 1	Hindre nedbygging	Innebærer økt sikring av areal. Dette gjelder spesielt bynære lokaliteter som ofte er LNF-områder, der disse er utsatt for å omreguleres til utbygging.	2	Engangs	Trolig svært høye kostnader
Tiltak 2	Opprettholde beitebruk	Skjøtsel med beiting for å opprettholde god tilstand. Kunnskap om hvordan ulike dyreslag, tetthet av dyr og beitesesong påvirker, gir mulighet til å utarbeide skjøtelsesplaner for beitebruk på den enkelte lokalitet.	1	Årlig	Trolig svært høye kostnader
Tiltak 3	Opprettholde slått	Skjøtsel med slått for å opprettholde god tilstand. Beskrivelse av tiltak er nærmere beskrevet i handlingsplan for utvalgt naturtype slåttemark.	3		Trolig svært høye kostnader
Tiltak 4	Redusere tilførsel av næringsstoffer	Stoppe tilførsel av næringsstoffer, hovedsakelig med å kontrollere avrenning fra annen dyrka mark	4		Kostnadene er ukjente
Tiltak 5	Fjerne busker og trær	Kutting og fjerning av biomasse fra felt-, busk- og tresjikt er nødvendig for å hindre gjengroing. Behovet er størst ved opphørt drift kombinert med tilsig av næringsstoffer og organiske næringsstoffer fra omkringliggende områder i intensiv drift (eller lufttransportert nitrogentilførsel).	5		Trolig svært høye kostnader
Tiltak 6	Hindre oppdyrking	Oppdyrking av kulturmarkseng er antatt å være en mindre viktig påvirkningsfaktor, men oppdyrking av særlig verdifulle lokaliteter bør unngås.	6		Trolig svært høye kostnader

Tiltaksanalyse – tiltakspakker

Blant mulige tiltak som er listet ovenfor, er det identifisert tre tiltakspakker. Tiltakspakkene består av aktuelle tiltak som til sammen gjør at målet nås med minst 50% sikkerhet.

	Tiltak som inngår i pakken						Sannsynlighet for måloppnåelse	Nåverdi av tiltakskostnad
Tiltakspakke 1	Tiltak 1	Tiltak 2	Tiltak 4	Tiltak 5	Tiltak 6		95-100%	Trolig svært høye kostnader
Tiltakspakke 2	Tiltak 1	Tiltak 3	Tiltak 4	Tiltak 5	Tiltak 6		95-100%	Trolig svært høye kostnader
Tiltakspakke 3	Tiltak 1	Tiltak 2	Tiltak 3	Tiltak 4	Tiltak 5	Tiltak 6	95-100%	Trolig svært høye kostnader

Tilleggseffekter

Så mange som 24% av truede arter (565 arter) inngår i kulturmarkseng. Artsutvalget er dominert av biller, sopper, sommerfugler, karplanter og vepser. Noen av disse vil også være knyttet til andre kulturmarkstyper enn kulturmarkseng. Naturtypen er også viktig for matproduksjon samt en lang rekke regulerende, sosiale og kulturelle tjenester.

Samlet vurdering og anbefaling

Tiltakspakke 3 anbefales. Bedre oversikt over allerede igangsatte tiltak gjennom landbrukets midler, samt en avgrensning av lokaliteter som ikke bør prioriteres for beite eller slått, vil gi grunnlag for betydelige

kostnadsreduksjoner for begge tiltakspakker. Vurdering av måloppnåelse vil også være vanskelig fordi kartlegging av kulturmarkseng er ufullstendig. Kvantifisering av arealforekomst og vurdering av økologisk tilstand mangler for mange lokaliteter. Spesielt gjelder dette for nord-boreal og alpin region der seterdrift og fjellbeite har holdt store arealer med kulturmarkseng i hevd. I mer lavereliggende strøk er antakelig de viktigste arealene kartlagt, men undersøkelser fra Midt-Norge viser at store arealer med potensielt viktig kulturmarkseng ikke er registrert i Naturbase. Generelt mangler kunnskap om status for økologisk tilstand for de fleste lokaliteter med kulturmarkseng.

Aktuelle virkemidler

For å utløse tiltakspakken er virkemidler beskrevet i tabellen under aktuelle.

Nr	Virkemiddel	Tiltak	Beskrivelse	Bidrag til måloppnåelse
11.3	Utvalgte naturtyper	1, 4, 6	Hensynsregel for offentlige beslutninger. Virkemiddelet kan avgrenses til lokaliteter av en viss tilstand, og kobles til styrt oppfølging gjennom handlingsplan.	Virkemiddelet gir en viss sikring mot inngrep ved behandling i utbyggingssaker etter pbl og tiltak som kan påvirke naturtypen negativt (gjennom meldeplikt) for samtlige forekomster utenfor verneområder. Slåttemark er allerede en utvalgt naturtype. E eventuell ny UN i kulturmarkseng anbefales avgrenset til seminaturlig eng med beitepreg (hagemark og naturbeitemark), av moderat til svært god lokalitetskvalitet. Innsnevringen begrenser måloppnåelsen, men anses som nødvendig for å være realistisk.
12.1	Miljøforvaltningens tilskuddsordninger - Tilskudd til truede arter og naturtyper	2,3,5	Gjennom tilskuddsordningen for trua naturtyper (kap.post 1420.82) kan det gis støtte til restaureringstiltak og skjøtsel med beitedyr og/eller slått.	Hovedvirkemiddel for restaurering og langsiktig skjøtsel av lokaliteter utenfor aktiv landbruksdrift, som dermed faller utenfor landbrukets tilskuddsordninger. Virkemiddelet er basert på søknad fra aktuelle grunneiere og tiltakshavere. Oppfølging med handlingsplan for seminaturlig eng med beitepreg (hagemark og naturbeitemark) vil supplere gjeldende handlingsplanoppfølging for utvalgt naturtyper slåttemark, og gi et vesentlig bidrag til måloppnåelse for naturtypen. Samordnet oppfølging gjennom tverrsektoriell handlingsplan mellom landbruks- og miljømyndigheter vil øke effektivitet og bidrag til måloppnåelse vesentlig.
12.2.2	Miljøforvaltningens driftsmidler - Ny driftspost - trua natur	(1),2,3,5 (6)	Budsjettposten er aktuell for konkrete tiltak på lokaliteter og samordning av virkemidler.	Supplerende virkemiddel. Virkemiddelet vil supplere tilskuddsordninger og bidra til å initiere systematiske tiltak på lokaliteter og samordning av virkemidler.
11.6.2	Forskrift om fremmede organismer	1/6	Vil regulere tilplanting med skog på arealer av naturtypen	Supplerende virkemiddel. Påvirkningsfaktor er ikke oppført med spesifisert tiltak, men regulering vil måtte inngå som del av prioritering av viktige arealer for oppfølging i en handlingsplan for naturtypen.

11.6.3	Forskrift om utsetting av utenlandske treslag.	1/6	Vil regulere tilplantning med skog på arealer av naturtypen	Supplerende virkemiddel. Påvirkningsfaktor er ikke oppført med spesifisert tiltak, men regulering vil måtte inngå som del av prioritering av viktige arealer for oppfølging i en handlingsplan for naturtypen.
12.4.	Tiltak i verneområder	2, 3, 5	I vernede områder kan tiltaksmidler benyttes til restaurering og skjøtsel med slått eller beitedyr.	Supplerende virkemiddel, aktuelt for et mindre andel av arealet. Virkemiddelet kan benyttes innenfor verneområder, og bidra til restaurering og skjøtsel, blant annet innenfor en del større utmarkslokaliteter av naturtypen vernet som landskapsvernområder.
51	Jordlova	1,2, (3), 5	Omdisponeringsforbudet i § 9 omfatter dyrka og dyrkbar jord.	Supplerende virkemiddel. Jordbruksareal/dyrka jord omfatter fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite (jfr markslagsklassifikasjon benyttet på jord- og skogbruksareal, AR5). Noe kulturmarkseng (fortrinnsvis innmarksarealer) omfattes av jordlova. I tilfeller der slike arealer vurderes som marginale i driftsmessig sammenheng, gir bestemmelsen etter dagens praksis svak beskyttelse mot omdisponering. Oppfølging av driveplikten og økt kunnskap om hvorfor arealer går ut av drift er viktige tema med høyt fokus hos landbruksforvaltningen. Det er behov for å avklare hvorfor jord ikke drives og hvorfor kommunen ikke følger opp drivepliktsbestemmelsen i jordloven.
51.1	Jordlova - Forskrift om nydyrking	6	Skal balansere hensynet til natur- og kulturlandskap opp mot driftsmessige gode løsninger ved jordbruksdrift.	Supplerende virkemiddel.
51.2	Jordlova - Forskrift om planlegging og godkjenning av landbruksveier	1	Hindre nedbygging/inngrep i naturtypen når planer planlegges og godkjennes.	Supplerende virkemiddel. Vil bidra til måloppnåelsen der det tas tilstrekkelig hensyn til å hindre nedbygging/inngrep i lokaliteter av naturtypen i forbindelse ved godkjenning av planer med landbruksdrift.
51.3	Jordlova/Forureiningslova m.fl - forskrift om gjødselvarer mv. av organisk opphav (forslag)	4, 6	Regulerer hvilke jordbruksarealer det kan spres husdyrgjødsel og annen gjødsel på, gjødselmengde, gjødslingstidspunkt m.v.	Supplerende virkemiddel. Forringelse av arealer av trua naturtyper som kulturmarkseng bør forhindres ved streng oppfølging av regelverket og forsterket veiledning til kommunal landbruksforvaltning (som godkjenner spredearealene) om hensynet til trua naturtyper generelt, og kulturmarkseng spesielt, for å unngå avrenning av gjødsel fra andre jordbruksarealer.
51.4	Forskrift om gjødselplanlegging	4, 6	Gjødslingsplan for jordbruksareal skal godkjennes, og spredning av alle typer gjødsel skal skje kun på godkjent	Supplerende virkemiddel. Forringelse av arealer av kulturmarkseng på innmark og i utmark bør forhindres ved streng oppfølging av gjødselregelverket og forsterket veiledning til kommunal landbruksforvaltning (som godkjenner

			spredeareal. Spredning av husdyrgjødsel i utmark er ikke tillatt.	spredearealene) om aktsomhetsplikten (nml), hensynet til trua naturtyper generelt og kulturmarkseng spesielt.
52.1	Landbruksforvaltningens tilskuddsordninger - Regionalt miljøprogram (RMP)	2,3,4, 5 og 6	Nasjonal instruks og fylkesvise tilskuddsordninger for miljøtiltak i landbruket. Virkemiddelet omfatter ulike tilskuddsordninger til skjøtsel (slått og beite), tiltak mot avrenning og tilrettelegging for ferdsel i kulturlandskapet.	Hovedvirkemiddel for restaurering og langsiktig skjøtsel av lokaliteter sammen med juridiske virkemidler i landbruksforvaltningen, for arealer av naturtypen som er nøyaktig avgrenset og drives som del av landbruksforetak. Ulike tilskuddsordninger for tiltak mot avrenning, beite og annen skjøtsel av aktuelle arealer, herunder nytt tilskudd «skjøtsel av trua naturtyper» opprettet for å målrette innsatsen, vil kunne bidra vesentlig til måloppnåelse ved å unngå avgang av arealer og opprettholde tilstand på disse gjennom fortsatt landbruksdrift. Nasjonal instruks baseres på generelle vilkår og kontroll av resultatkrav for tildeling av tilskudd, for å oppnå riktig resultat av skjøtselen. Regional landbruksforvaltning skal lage skjøtselsråd, og kan sette vilkår om beitetrykk. Fylkesmannen er ansvarlig for at ordningen prioriteres regionalt. For å målrette virkemiddelet kreves informasjonstiltak rettet mot fylkene.
52.2	Landbruksforvaltningens tilskuddsordninger - Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	5	Virkemiddelet kan brukes til engangstiltak knytte til landbruksdrift	Supplerende virkemiddel som vil bidra til å hindre gjengroing av arealer og opprettholde beiting på arealene.
52.4	Landbruksforvaltningens tilskuddsordninger - Areal- og kulturlandskapstilskudd	2	Arealbasert tilskudd for å opprettholde jordbrukets kulturlandskap.	Supplerende virkemiddel som vil bidra til å hindre gjengroing av arealer og opprettholde beiting på arealene.
52.5	Landbruksforvaltningens tilskuddsordninger - Tilskudd til dyr på beite	2	Tilskudd (pr dyr) for å opprettholde jordbrukets kulturlandskap	Supplerende virkemiddel som vil bidra til å hindre gjengroing av arealer og opprettholde beiting på arealene.
21	Plan- og bygningslovens virkemidler	1	Hensynsregler knyttet til lokaliteter av høy naturverdi og landbruksarealer i arealforvaltningen (i kommunene)	Supplerende virkemiddel som kan hindre omdisponering og nedbygging av verdifulle lokaliteter til andre formål. Er lite egnet som eneste virkemiddel for sikring av arealer, men arealer av stor verdi (=høy lokalitetskvalitet/god tilstand) vil måtte tillegges ekstra vekt i arealdisponeringssaker.
141.1	Handlingsplaner - tverrsektorielle	Alle	En felles handlingsplan mellom landbruksforvaltning og miljøforvaltning vil mobiliserende og samordne virkemiddelbruk og tiltak. Handlingsplanen må utarbeides og følges opp i	Hovedvirkemiddel. Felles handlingsplan mellom landbruks- og miljøforvaltning vil forplikte begge myndigheter til å bidra til å nå målet gjennom mobilisering og tilpassing av virkemiddelbruk og tiltak i egen sektor. Planen må inneholde evaluering etter 5 års funksjon hvor godt virkemidlene bidrar til måloppnåelse, og eventuelt behov for å ta i bruk sterkere virkemidler.

			forpliktende samarbeid.	Handlingsplanen bør avgrenses til seminaturlig eng med beitepreg. Denne vil sammen med igangværende handlingsplanoppfølging av utvalgt naturtype slåttemark bidra til å oppfylle målet for kulturmarkseng/seminaturlig eng samlet.
141.5	Nasjonal jordvernstrategi	1	Nasjonalt mål om at den årlige omdisponeringen av jordbruksareal ikke skal overstige 4000 dekar. Målet skal nås innen 2020.	Strategien gjelder alle jordbruksarealer som definert i AR5. Det er usikkert hvor godt arealer av kulturmarkseng som faller innenfor definisjonen vil beskyttes innenfor nasjonal strategi slik målsetning og prioriteringer innenfor denne er utformet pr i dag.

Samlet vurdering og beskrivelse av virkemiddelpakke

Det er identifisert virkemidler som kan sikre gjennomføring av anbefalt tiltakspakke.

Det anbefales at miljøforvaltningen og landbruksforvaltningen går sammen om å utarbeide og følge opp en felles handlingsplan for kulturmarkseng som er prega av beite (NiN2; seminaturlig eng med beitepreg).

Handlingsplanen skal fungere som samordnende virkemiddel for å mobilisere og målrette øvrig virkemiddelbruk, herunder eksisterende tilskuddsordninger hos landbruks- og miljøforvaltningen og prioriteringer i arealforvaltning knyttet til jordvern og hensyn til biologisk verdifulle arealer.

Handlingsplanarbeidet må inkludere evaluering av virkemiddelbruken etter 5 års funksjonstid, for å vurdere om igangsatte tiltak vil bidra til at målet nås, eller om sterkere virkemidler må settes inn for å nå målet.

Innenfor hovedtypen kulturmarkseng er slåttemark allerede en utvalgt naturtype og følges opp med virkemiddelbruk gjennom pågående handlingsplanarbeid. Det er fortsatt behov for å øke omfanget av tiltak for å ivareta denne delen av kulturmarksenga, men virkemiddelbruken er allerede på plass. Anbefalt virkemiddelpakke for kulturmarkseng anbefales i denne omgang derfor å gjelde den delen av naturtypen som faller utenfor utvalgt naturtype slåttemark, det vil si kulturmarkseng som er prega av beite. Kulturmarkseng prega av beite tilsvarer *seminaturlig eng med beitepreg* i NiN2 og viktige naturtyper for naturmangfold.

Kulturmarkseng i Norge utgjør store arealer historisk, og det vurderes som urealistisk å ivareta alt areal av typen i akseptabel tilstand. Derfor anbefales å rette virkemiddelbruken mot de mest verdifulle arealene i akseptabel tilstand, der lokaliteter av seminaturlig eng med beitepreg av moderat til svært god lokalitetskvalitet, samt naturbeitemark og hagemark gitt verdi A og B i Naturbase med tilsvarende lokalitetskvalitet bør prioriteres. En slik innsnevring påvirker måloppnåelsen negativt for kulturmarkseng totalt sett, men gjør det samtidig realistisk, sammen med oppfølging innenfor handlingsplan for slåttemark, med høy måloppnåelse knyttet til at de biologisk viktigste arealene av naturtypen tas langsiktig vare på.

Landbruksforvaltningen har sammen med miljøforvaltningen allerede flere virkemidler som er egnet til å utløse de tiltakene som er nødvendige for nå målet for naturtypen, men måloppnåelsen avhenger av at virkemiddelbruken samordnes og målrettes mot de viktige arealene. Det anbefales at miljø- og landbruksforvaltningen i fellesskap utarbeider og følger opp en felles handlingsplan som forplikter begge myndigheter til å mobilisere, målrette og samordne eksisterende virkemiddelbruk og tiltak for å nå målet. Handlingsplanen må inkludere evaluering etter 5 års funksjonstid, der måloppnåelsen vurderes for eventuelt å sette inn flere eller andre virkemidler. Måloppnåelse avhenger av tilstrekkelig innsats og virkemiddelbruk innenfor handlingsplanarbeidet, og angis derfor med noe usikkerhet.

Det viktigste tiltaket for både å redusere avgangen av arealer til gjengroing (delmål 1) og å opprettholde god økologisk tilstand (delmål 2) vil være å stimulere til mer skjøtsel (beitebruk). Tilskuddsordningene i landbruks- og miljøforvaltningen egner seg best til dette, men forutsetter mobilisering gjennom felles handlingsplan for å samordne, prioritere og øke innsatsen. Jordbruket har flere virkemidler rettet mot beite eller slått av arealer. Innenfor regionalt miljøprogram i fylkene vil valg av tilskuddsordninger og ytterligere bestemmelser ut over det som er gitt i nasjonal instruks avhenge av hvordan fylkesmannen og det regionale partnerskapet prioriterer for

regional tilpassing av miljøarbeidet i jordbruket. Bidraget til å nå målene om bedret tilstand for kulturmarkseng vil avhenge av at aktuelle ordninger mobiliseres i alle fylker.

Handlingsplanoppfølging og god tilstand på arealene vil kunne bidra til å øke hensynet til naturtypen innenfor jordlovas øvrige bestemmelser og strategi for å jordvern, samt gi en viss ekstra sikring av arealer mot nedbygging gjennom plan- og bygningslovens bestemmelser om å ta hensyn til naturmangfoldsverdier i arealforvaltningen.

Anbefalt virkemiddelpakke

Nr**	Virkemiddel
12.1	Miljøforvaltningens tilskuddsordninger - Tilskudd til trua naturtyper
12.2.2	Miljøforvaltningens driftsmidler. Ny driftspost – trua natur
52.1	Landbrukets tilskuddsordninger - Regionalt miljøprogram
52.2	Landbrukets tilskuddsordninger - Spesielle miljøtiltak i landbruket
52.4	Landbrukets tilskuddsordninger – Areal – og kulturlandskapstilskudd
52.5	Landbruket tilskuddsordninger – Tilskudd til dyr på beite
141.1	Handlingsplaner –tverrsektorielle. Felles mellom miljø- og landbruksforvaltning
141.5	Nasjonal jordvernstrategi

Sannsynlighet for måloppnåelse	Opp mot 100 % for prioriterte arealer, avhengig av mobilisering, samordning og målretting av virkemidler og tiltak gjennom handlingsplan
Tilleggseffekter utover endret Rødlistestatus	Bidrar til å nå nasjonale mål knyttet til kulturlandskap, og til å opprettholde aktuelle leveområder for flere trua arter

Kostnader	Trolig svært høye kostnader.* Oversikt over hvilke arealer som skal prioriteres vil gi grunnlag for betydelige kostnadsreduksjoner
-----------	--

*Se forklaring og usikkerhet knyttet til dette i hoveddokumentet